

Рубан О. О., здобувач кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРО ФОРМИ ВИНИ РОБОТОДАВЦЯ ПРИ ВІДШКОДУВАННІ ЗАВДАНОЇ НИМ ШКОДИ

Відповідно до Конституції України, Закону України «Про охорону праці» був прийнятий Закон України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» в якому визначено правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов’язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві. Згідно із ст. 5 Закону України «Про охорону праці» усі працівники підлягають загальнообов’язковому соціальному страхуванню від нещасного випадку і професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

В §2 глави 82 ЦК України зазначаються правові норми, які регулюють питання стосовно відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров’я або смертю.

На відміну від кримінального права України цивільне право виходить із принципу презумпції вини особи, яка завдала шкоди, тобто вона звільняється від її відшкодування, якщо доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов’язання (ч. 1 ст.614 ЦК України). Це загальне правило розповсюджується і на суб’єктів, які зобов’язані виплачувати страхові внески за своїх працівників (ст. 254 КЗпП України).

Вина, як одна з умов виникнення зобов’язання з відшкодування шкоди, визначається як умисне чи неумисне, але завжди залежне від волі та свідомості суб’єкта права його власне ставлення до вжиття чи не вжиття заходів запобігання зовнішньому прояву своєї поведінки, котра є протиправною і шкідливою для особистих немайнових чи майнових благ інших осіб.

У цивільному законодавстві України розрізняються дві форми вини – умисна і необережна. Вина у формі умислу характеризується тим, що

особа, яка спричинила шкоду усвідомлює протиправність своєї поведінки, передбачає її шкідливі наслідки, бажає або байдуже ставиться до їх настання. Необережна вина характеризується тим, що особа не усвідомлює протиправності своєї поведінки, не передбачає і не бажає настання шкідливих наслідків, але має усвідомлювати характер своєї поведінки і передбачати можливість заподіяння шкоди. Необережність виражається в такому відношенні особи до своїх вчинків, яке характеризується порушенням належної уважності, дбайливості, передбачливості, яка визначається характером відповідного виду підприємницької чи іншої господарської діяльності та особливостями здійснюваних повноважень. Зовні необережність проявляється як порушення боржником (роботодавцем) або кредитором (працівником) певних вимог, дотримання яких було необхідно в конкретній ситуації. Так зокрема, якщо всупереч статті 17 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992р. №2694-ХІІ власник (роботодавець) не організовує проведення попередніх і періодичних медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці тощо, внаслідок чого своєчасно не було виявлене професійне захворювання останніх, то в цих випадках визначального значення набуватиме не саме психічне ставлення роботодавця до виконання свого обов'язку, а наявність чи відсутність зовнішнього вияву його волі, спрямованої на його виконання, наприклад, наявність чи відсутність відповідного наказу, адресованого працівникам щодо проходження ними професійного медогляду. Необхідно зазначити, що з об'єктивної сторони така бездіяльність роботодавця матиме протиправний характер, а з суб'єктивної – характеризуватиметься відсутністю залежного від повноважних органів юридичної особи зовнішнього вияву її обов'язкової власної волі.

Визначальним в даному випадку є не стільки ставлення роботодавця до своєї протиправної поведінки, скільки упущення (свідоме чи несвідоме, умисне чи необережне) за власною волею контролю за своєю поведінкою.

Разом з тим, слід вказати, що не можна необережну вину перетворювати тільки у фактичну помилку, якою вона постає, якщо відволіктися від внутрішнього (психічного) ставлення особи до здійснюваних нею дій та їх наслідків. Суб'єктивна характеристика необережної вини виражається в недостатній інтелектуальній та вольовій активності суб'єкта, що призвела до нещасного випадку, хоча він міг і повинен був проявити

необхідні зусилля для його запобігання, для недопущення факту заподіяння шкоди іншій особі.

В теорії цивільного права України міститься оригінально-галузеве поняття змішаної вини, під якою розуміється вина обох сторін правовідношення – і кредитора і боржника. В таких випадках негативний наслідок настає в результаті протиправної поведінки не лише заподіювача шкоди, а й потерпілого. Зокрема в інших галузях права, змішана вина визначається як вина однієї особи (правопорушника), що має дві форми вини (умисла стосовно діяння, і необережності по відношенню до наслідків). При цьому змішана вина в цивільному праві характеризується наступними моментами: а) збитки наступають в результаті винної поведінки не тільки боржника, але і кредитора; б) збитки зосереджуються в майновій сфері тільки однієї сторони зобов'язання – кредитора; в) збитки являють собою єдине ціле, коли неможливо визначити, в якій частині вони викликані винними діями боржника, а в якій – винними діями кредитора.

При змішаній вині фактично єдиним критерієм, яким можна керуватися при розподілі між боржником і кредитором збитків, є ступінь вини боржника і кредитора.

Так, якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня вини потерпілого (а в разі вини особи, яка завдала шкоди, – також залежно від її вини) розмір відшкодування зменшується, якщо інше не встановлено законом (ч. 2 ст. 1193 ЦК України). Таким чином, змішана вина (вина роботодавця і потерпілого працівника) визиває необхідність встановлення ступеня вини як боржника, так і кредитора.

На наш погляд, якщо відмовитися від поняття вини кредитора, то в понятті змішаної вини (у її загальнотеоретичному розумінні) у цивільному праві не буде необхідності, так як при безвинній відповідальності не потрібно встановлювати вину боржника, буде оцінюватися тільки поведінка кредитора (потерпілої особи), яка сприяла заподіянню шкоди.

Таким чином, виходячи із вищевикладеного, для визначення цивільно-правової відповідальності роботодавця при відшкодуванні шкоди працівнику, форма вини юридичного значення не має. Шкода, заподіяна роботодавцем своєму працівнику (робітнику чи службовцю) навмисними чи необережними діями, підлягає відшкодуванню.

Вина роботодавця у кожному окремому випадку встановлюється комісією з розслідування нещасного випадку, а також можливий і судо-

вий порядок встановлення вини роботодавця, відповідно до ст. 221 КЗпП.

Мірою цивільно-правового обов'язку з відшкодування завданої шкоди є фактичний розмір цієї шкоди, а не сам характер і ступінь вини боржника, як це має місце у кримінальному праві стосовно мір кримінальної відповідальності.

Руденко А. В., аспірант кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУБСИДАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Участь держави у цивільних правовідносинах зумовлена насамперед необхідністю реалізації публічних завдань, що стоять перед нею. Відповідно до ч.1 ст.167 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин. Держава не відповідає за зобов'язаннями створених ними юридичних осіб, крім випадків, встановлених законом. Субсидарна відповідальність держави як засновника створених нею юридичних осіб публічного права встановлена у ст. 176 ЦК України, де передбачена можливість встановлення такої відповідальності спеціальними законами.

Вказані положення законодавства дозволяють говорити про державу як про суб'єкта права зі спеціальною правоздатністю, яка визначається нормами як приватного, так і публічного права. У зв'язку із цим з метою визначення оптимального співвідношення публічних та приватних інтересів у цивільному обігу є важливим завдання щодо визначення співвідношення зазначених норм і застосуванні їх на практиці.

Субсидарна відповідальність держави за боргами створених ним юридичних осіб може наступати у разі, коли державна установа, організація, казенне підприємство діють в цивільному обороті від власного імені. Якщо державні юридичні особи діють у цивільному обороті від імені держави, виникає безпосередня відповідальність держави. Критерієм, що дозволяє розмежовувати суб'єктів відповідальності, може слугувати інтерес, який переслідує юридична особа, хоча цей критерій і є досить невизначеним.